

YASHIL IQTISODIYOTGA YO‘NALTIRILGAN XOTIN-QIZLAR TADBIRKORLIGINING IJTIMOIIY-IQTISODIIY SAMARADORLIGI

Atajonova Barnoxon Muxtarovna

Biznes va tadbirkorlik oliy maktabi 1-kurs magistranti

e-mail: atajonovabarno1006@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada xotin-qizlarning yashil iqtisodiyotdagi o‘rnini oshirish borasida ayrim mamlakatlar tajribalari o‘rganilgan. Ma’lumki, yashil iqtisodiyot, barqaror va atrof-muhitga ta’sir ko‘rsatmagan holda iqtisodiy rivojlanish yo‘li hisoblanib, zamon talablariga muvofiq ravishda, muhit va ijtimoiy taraqqiyotni birgalikda o‘rganadi. Bu jarayonda xotin-qizlar faolligi va ishtirokini oshirish muhim ahamiyatga ega, chunki ular har tomonlama rivojlanish va atrof-muhitga e’tibor bilan bog‘liq bo‘lgan innovatsion qarorlar qabul qilishda asosiy rol o‘ynaydilar. Maqolada ko‘rsatilgan yana bir muhim jihat, bu xalqaro tajribalarning O‘zbekistonda tatbiq etish yo‘llarni ko‘rsatishga qaratilgan.

Kalit so‘zlar. Yashil iqtisodiyot, tadbirkorlik, barqaror rivojlanish, innovatsiyalar, ekologik barqarorlik, ekologik tadbirkorlik.

KIRISH

Xotin-qizlarning yashil iqtisodiyotdagi ishtirokini rag‘batlantirish, ekologik barqarorlikni ta’minlash va atrof-muhitni muhofaza qilish borasida muhim qadamlar tashlanmoqda. Yashil iqtisodiyot, ya’ni ekologik barqaror rivojlanishga asoslangan iqtisodiy sharoitda, inson va tabiat o‘rtasidagi muvozanatni saqlashga intiladi. Xotin-qizlar jamiyatning asosiy faol qatlami sifatida yashil iqtisodiyotning rivojlanishiga juda katta hissa qo‘shishlari mumkin.

Xorijiy tajribalar, xususan, Shimoliy Yevropa va AQSH kabi davlatlarda xotin-qizlarning ekologik faolligini rag‘batlantirish borasida ko‘plab samarali mexanizmlar va strategiyalar ishlab chiqilgan. Bu davlatlarda xotin-qizlarning yashil iqtisodiyotdagi ishtiroki moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, ekologik ta’lim, tadbirkorlikni rag‘batlantirish va qonunchilikdagi islohotlar orqali rag‘batlantirilmoqda.

O‘zbekistonda ham ushbu tajribalarni hisobga olish va ulardan foydalanish, xotin-qizlarni yashil iqtisodiyotga kengroq jalb qilish, ekologik barqarorlikni ta’minlash va rivojlanishda muhim o‘rin egallaydi. Ma’lumotlarni tahlil qilish, xorijiy davlatlardagi amaliy tajribalarni o‘rganish va ularni mamlakatimiz sharoitiga moslashtirish, O‘zbekistondagi xotin-qizlarning yashil iqtisodiyotdagi ishtirokida yangi imkoniyatlar yaratishga xizmat qiladi.

ASOSIIY QISM

Xorijiy mamlakatlarda ayollarning yashil iqtisodiyotdagi ishtiroktni oshirish sohasida katta o‘rish va rivojlanish kuzatilmoqda. Ayollar bu sohada nafaqat iqtisodiy faollikni oshirish, balki atrof-muhitni muhofaza qilish, barqaror rivojlanish va ijtimoiy adolatni ta’minlashga ham hissa qo‘shmoqda. Ular ko‘plab yashil iqtisodiyotda loyihalarini amalga oshirib, yashil texnologiyalarni rivojlantirish, qayta tiklanadigan energiya manbalarini kengaytirish, chiqindilarni qayta ishlash va ekologik toza mahsulotlar ishlab chiqarish kabi sohalarda ilg‘or tashabbuslar ko‘rsatmoqdalar. Shu bilan birga, bu ayollar uchun iqtisodiy imkoniyatlar yaratish bilan birga, jamiyatdagi gender tengligini ta’minlash va ijtimoiy-iqtisodiy farovonlikni oshirishda ham muhim ahamiyatga ega.

Bu nafaqat iqtisodiy barqarorlikka, balki moddiy o‘rish va jamiyatdagi o‘zgarishlarga ham ijobiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Xorijiy mamlakatlarda ayollarning yashil iqtisodiyotdagi ishtiroktni oshirish masalasi yirik ijtimoiysiyosiy muhokamalarni keltirib chiqaradi va ko‘plab xalqaro tashkilotlar tomonidan qo‘llab-quvvatlanmoqda.

Vetnam xotin-qizlar ittifoqi yashil iqtisodiyotni rivojlantirish bo‘yicha ko‘plab amaliy tadbirlar o‘tkazdi, masalan, ayollarni atrof-muhitni muhofaza qilish va iqlim o‘zgarishiga qarshi kurashishda

ishtirok etishga safarbar qilgan, iqtisodiyotni yashil va barqaror o'sish sari rag'batlantirishda tadbirkor ayollarga hamrohlik qilgan. Ekologik toza ishlab chiqarish, chiqindilarni qayta ishlash, va yashil hayot modellari bo'yicha ko'plab tashabbuslarga butun mamlakat bo'ylab ayollarni jalb etgan. 2019 yilda "Ayollar va yashil iqtisodiyot kelajagi" mavzusidagi startap tadbiri, 2022 yilda "Ayollar startaplari OCOP mahsulot brendlarini yaxshilaydi", 2023 yilda "Ayollar startaplari mahalliy resurslarni rag'batlantiradilar" va "Ayollar startaplari, innovatsiyalar va yashil transformatsiyalar" da ayollar ishtirokini rag'batlantiradigan turli tanlov va tadbirlar o'tkazdi²⁵⁹. Ushbu tadbirlar ayollarning yashil iqtisodiyotda ishtiroki o'sib borayotganini ko'rsatadi.

Markaziy Amerika Ayollar Jamg'armasi (Central American Women's Fund - CAM) tomonidan qo'llab-quvvatlangan va LEMOV (Lideres de Mujeres de Occidente) kollektivi tomonidan amalga oshirilgan "Bizning ovoqimiz, bizning atrofimiz" harakati, atrof-muhitni muhofaza qilish va barqaror rivojlanishni ta'minlashga qaratilgan tashabbusdir. Ushbu harakat "dunyoni o'zgartirayotgan ayollar" ("Mujeres Transformando el Mundo") dasturi doirasida amalga oshirgan²⁶⁰.

Ushbu dastur Markaziy Amerikada yashil iqtisodiyotni rivojlantirishga qaratilgan muhim qadam bo'lib, ayollarning yashil iqtisodiyotdagi faoliyati va barqaror rivojlanishga bo'lgan hissi oshib borayotganini ko'rsatadi. Bu turdagi tashabbuslar ayollarning o'z jamoalarini, atrof-muhitni va iqtisodiy-ijtimoiy sohaga bo'lgan ta'sirini yangi bosqichga olib chiqadi.

Daniyada ayollar ko'pincha qayta tiklanuvchi energiya manbalarini rivojlantirishga qaratilgan faoliyatlar bilan shug'ullanadilar. Misol uchun, ular quyosh energiyasi tizimlarini o'rnatish va boshqa yashil texnologiyalarni rivojlantirish bilan shug'ullanadilar. Daniyada bu sohada ayollarni qo'llab-quvvatlash uchun hukumat va turli tashkilotlar maxsus grantlar va dasturlar taqdim etadi²⁶¹.

Mamlakatimizda ham ayollar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlash, gender tengligini ta'minlash maqsadida ko'plab qarar va farmonlar qabul qilingan. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 31 yanvardagi PQ2746-son "Kichik va xususiy tadbirkorlikni mikrokreditlash tizimini yana-da kengaytirish va soddalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi, 2017 yil 10 fevraldagi PF-2767-son "Kichik tadbirkorlikni rivojlantirish Kafolat jamg'armasini tashkil etish to'g'risida"gi, 2017 yil 24 maydagi PQ-2996-son "Kasanachilikni yanada rivojlantirish uchun qulay sharoitlar yaratish choratadbirlari to'g'risida"gi qarorlari, 2018 yil 2 fevraldagi PF-5325-son "Xotin-qizlarni qo'llab-quvvatlash va oila institutini mustahkamlash sohasidagi faoliyatni tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni, 2019 yil 7 martdagi PQ-4235-son "Xotin-qizlarning mehnat huquqlari kafolatlarini yanada kuchaytirish va tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga oid chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlarida yurtimizda istiqomat qilayotgan xotin-qizlarni tadbirkorlikka jalb qilishga, ularni bo'sh vaqtlarini unumli foydalanish, oila byudjetini oshirishda ayollarni ham faolligini ta'minlashga katta e'tibor qaratilgan.

Xozirgi kunda, ijtimoiy-iqtisodiy sohalarda xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlarni ta'minlash maqsadida:

davlat organlari va tashkilotlarida xotin-qizlarning iqtisodiy va moliyaviy imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan tarmoq gender strategiyalari va harakatlar dasturlari ishlab chiqilishini qo'llab-quvvatlash;

mamlakatda ayollar tadbirkorligini rivojlantirish, xotin-qizlarning kredit olishga, yer va mulkka egalik qilishga bo'lgan imkoniyatlarini kengaytirish;

iqtisodiyot va pul-kredit siyosatining turli yo'nalishlarida, shuningdek baliqchilik, o'rmon, qishloq, fermer va dehqon xo'jaliklarining rahbarlik lavozimlarida ishlaydigan xotin-qizlar sonini oshirish;

xotin-qizlar masalalari bo'yicha nodavlat notijorat tashkilotlari salohiyatini kuchaytirish, gender siyosatini amalga oshirishda ular ishtirokini qo'llab-quvvatlash;

qishloq joylarida xotin-qizlar uchun munosib ish o'rinlarini yaratish, bir turdagi mehnat uchun xotin-qizlar va erkaklarning mehnatiga teng haq to'lash, ishsiz xotin-qizlarni o'zini o'zi band qilish orqali bandligini ta'minlash yuzasidan zarur choralar ko'rish;

²⁵⁹ <https://en.nhandan.vn/role-of-women-in-green-economy-post138044.html>

²⁶⁰ <https://www.giz.de/en/worldwide/150945.html>

²⁶¹ <https://ens.dk/en>

kambag'al va ijtimoiy himoyaga muhtoj hamda ishga joylashtirilmagan xotin-qizlarni, ayniqsa, chegara (yoki anklav), chekka va borish qiyin bo'lgan olis (tog'li, cho'lli) hududlardagi xotin-qizlarni hisobga olish, ularning bandligini ta'minlash va ularni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash bo'yicha chora-tadbirlar ko'lamini kengaytirish;

o'rta va o'rta maxsus ma'lumotga ega xotin-qizlar va erkaklar uchun mehnat bozorida munosib ish o'rinlarining hamda kafolatlangan mehnat sharoitlarining yaratilishini qo'llab-quvvatlash;

o'zini o'zi band qilgan xotin-qizlar va erkaklarni qo'llab-quvvatlash, bunday shaxslar tomonidan ko'rsatilayotgan xizmat turlarini kengaytirish, aholining o'zini o'zi band qilishga bo'lgan qiziqishini rag'batlantirish;

xotin-qizlar uchun mehnat faoliyatini, jamiyat hayotidagi ishtirokini oilaviy majburiyatlar bilan birga olib borish, shu jumladan mehnat qilish imkoniyatini beradigan, bolalarni parvarishlash muassasalari tarmog'ini tashkil etish va kengaytirish orqali sharoitlar yaratish;

odam savdosi va majburiy mehnatga qarshi kurashish borasida strategik maqsadlarga asoslangan milliy harakatlar dasturlarining ishlab chiqilishini qo'llab-quvvatlash;

gender jihatlarni hisobga olgan holda mehnat migratsiyasi, odam savdosidan jabr ko'rgan hamda jazoni ijro etish muassasalaridan qaytgan fuqarolarni ish bilan ta'minlash, ularning ijtimoiy reabilitatsiyasiga ko'maklashish;

mehnat migrantlarining o'z huquqlari to'g'risidagi xabardorlik darajasini oshirish, chet elda ishlayotgan fuqarolarning huquqlarini himoya qilish xizmatlarini tashkil qilish;

milliy va xorijiy mamlakatlarning maxsus vakolatli davlat organlari o'rtasida o'zaro aloqalarni yo'lga qo'yish orqali chet eldagi mehnat migrantlari va ularning oila a'zolariga yashash va mehnat qilish uchun munosib sharoitlarni yaratish, shu jumladan ularni ijtimoiy qo'llab-quvvatlash;

jinslar bo'yicha mehnat migratsiyasi va odam savdosi bo'yicha idoralararo statistikaning shakllantirilishini qo'llab-quvvatlash;

tashqi va ichki migratsiya, uning mamlakatni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirish masalalariga ta'sirini kompleks tahlil qilish, bu boradagi qonun hujjatlarini takomillashtirish;

gender jihatlarni hisobga olgan holda iqlim o'zgarishi ta'sirining oldini olish bo'yicha milliy strategiyalar va dasturlarning qabul qilinishini qo'llab-quvvatlash;

qishloq xo'jaligi sektorida band bo'lgan xotin-qizlar va erkaklarning malakasini oshirish dasturlarini qo'llab-quvvatlash, ekologik jihatdan xavfsiz zamonaviy texnika va texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan char-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

XULOSA

Xulosa qilib aytish mumkinki, O'zbekiston respublikasida mustaqillikning dastlabki yillaridayoq xotin-qizlarni tadbirkorlik faoliyatiga keng jalb qilishga qaratilgan ko'plab qonunlar, qarorlar, farmon va farmoyishlar ishlab chiqilgan. Xorijiy mamlakatlarda xotin-qizlarning yashil iqtisodiyotdagi o'rnini oshirish borasidagi tajribalari shuni ko'rsatmoqdaki, yashil iqtisodiyotga olib keluvchi tadbirlarda xotin-qizlar faolligi va ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Tahlil qilingan mamlakatlarda ekologik barqarorlik va yashil texnologiyalarning taraqqiyotida xotin-qizlar uchun maxsus dasturlar va imkoniyatlar mavjud. O'zbekistonda ham tatbiq etilishi mumkin bo'lgan yangi yo'llarni ko'rsatadi, bu esa mamlakatdagi yashil iqtisodiyotga oid sa'y-harakatlarning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Ekologik, ijtimoiy va iqtisodiy jihatlardan xotin-qizlarning yashil iqtisodiyotdagi ishtirokini oshirishning foydalariga ishora qiladi va bu boradagi tizimli tadqiqotlarning ahamiyatini ko'rsatadi. Bu kabi qonuniy asoslar yurtimizda xotin - qizlar faolligini oshirdi, ularni tadbirkorlik faoliyati bilan bevosita shug'illanishiga keng imkoniyatlar yaratdi. Mustaqillikning dastlabki yillarida tadbirkor ayollarga aholi tomonidan salbiy qaralgan bo'lsa, hozirgi kunda kelib ularning faoliyati ijobiy qabul qilinmoqda. Bu esa yurtimizda ham ayollar va erkaklar teng huquqli ekanligini, jamiyatda ayollarning ishtirokini ham ortayotganligini ko'rsatib beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Балтабаева М.М. Ўзбекистон Республикаси хотин-қизларининг кичик бизнес ва тадбиркорликни ривожлантиришдаги иштироки (1991-2019 йиллар) мавзусидаги Автореферати. Андижон-2019. 16-бет.
2. Abduramanov K., Dekhkanov S. Experience of foreign countries in the prevention of early marriage and early childbirth //InterConf. – 2021.
3. Abduramanov, K. K. (2016). Evaluation of the influence demographic factors on aging population in the Republic of Uzbekistan. *Lucrările Seminarului Geografic "Dimitrie Cantemir"*, 42, 93-98.
4. Ўзбекистон Хотин-қизлар қўмитасининг жорий архив маълумотлари. 2017 йил, 17-жилд, 30-варақ.
5. <https://www.sewa.org>
6. <https://en.nhandan.vn/role-of-women-in-green-economy-post138044.html>
7. <https://www.giz.de/en/worldwide/150945.html>
8. <https://ens.dk/en>
9. https://ufmsecretariat.org/project/women-green-path/?utm_source
10. https://reelgardening.co.za/about-us/how-it-all-began/?utm_source